

motif seen 8312

dealer 78
for - 6 in 0 - Jan 1986

K. Weitzmann

452-3796

26 March 1980

Probably Persia

6A.2.3
Vol. II,
illustrations

1 star 61:10

2 letters, 5 words
remaining. But there
are other favorable quotation

3 % 0

100.

100

vol. 7

1 Illustrations

6A.2.3

PS
SM

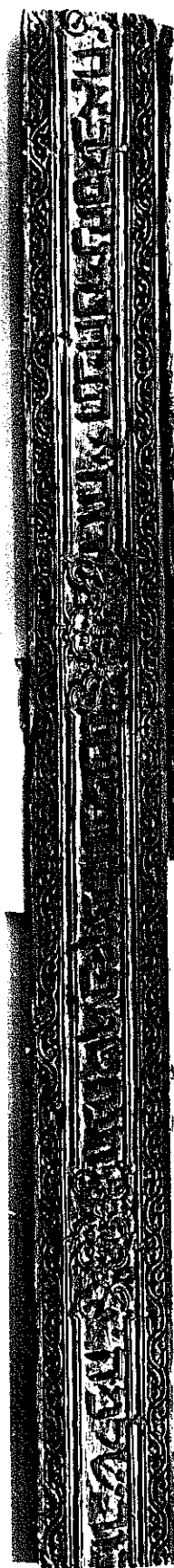
The Jewish Center
435 NASSAU STREET
PRINCETON, N.J. 08540

Wood panel
from the

Prof. & Mrs. S. Golteim
284 Hamilton Ave.
Princeton, N.J. 08540

Quiera Appa go gae
Israd Museum

Non-Profit
Organization
U. S. Postage
PAID
Permit No. 172
Princeton, N. J.

Israel Museum - Jerusalem - Bezalel National Art Museum

Hebrew inscription from Maimonides Synagogue
Egypt, old Cairo, 13th century
"in memory of David Solomon who departed from this life at an
early age, may the spirit of God bring solace to us and may he
console the heart of (his) brother".

Gift of Mr. Jakob Michael in memory of his wife, New York

Illustrations

D I n 7 sketch of synagogue of Jack Mosser
" n 14 door & panel of synagogue
p. 199 JNUL 8° 2238 also 1270

Pharmacy

To ~~the~~ vi, 2, n. 21 (fragments of exercise books)

illustrations for vol. II

TS NS 27 Page from Notebook of Judge glossary
 38 Medical prescriptions "

1884-1885 4A(9-76 page from Record book "
 3 handwritings, no signatures

50 6 with signatures "

Kidderley 915 Arabic Letter with Hebrew Address glossary
 QWAD 142 12/12?

fix
 17 220
 when letters

~~22 11~~

v D

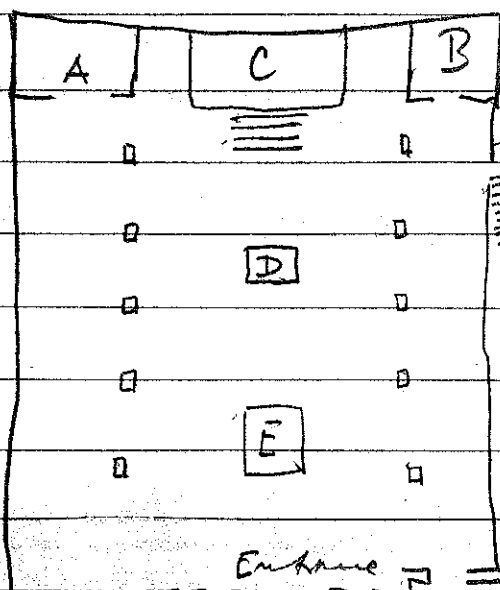
Illustrations

The Jewish Review 5 No 25 May 1914 31-44

The Synagogues of Egypt: Past & Present

Plan of the old Shamiya Syn. Khartoum 1890
opposite

p. 39

1892 ~ 1901
p. 39

formerly one led to
descent

General NE end about 10' by 6' 6"

Curved altar looks present in J. Mus.

at the Cairo Museum.

inscriptions in Arabic Museum.

Dr Fouquet

p. 100

878 (1890)

~ No 692

p. 40 Part of the synagogue from the Jewish community
lodgings in the 18th and 19th centuries were used with
minors

p. 8

1 illustration

N of ruins
W of ruins

Synagogue p. 8

Rice

Plate x XI

grid work lamps

November 15, 1966

Dear Richard:

C
O
P
Y

You must be terribly busy these days with that great revolution and changes of place and occupation before you. But I need your help.

While discussing my "mammoth manuscript" of Med. Soc. ,Vol. I with Mr. James Kubeck of the Univ. of Calif. Press, he surprised me by saying that he wanted 16 pages of illustrations. You had suggested this years ago, but I was under the impression that the Press did not want to have any. I intend to use about 8 pages for the rendering of Geniza documents. Although very few will be able to read them, they will convey an impression. As to illustrations proper, the Geniza period ends approximately 1265, but I quote also later items, and, in general, the main thing is to give to the general reader a feeling of the period.

I attach a table of contents of the volume. I should like to have

1. A scribe. Your scribe on p. 101 of Arabic Painting is impressive, but, as you explain, is not actually engaged in writing.

2. The door of the synagogue from the Museum in Jerusalem.

3. Pieces of wood from the Geniza Synagogue. Mayer's illustrations L'Art juif, 6, are poor. And can one have the Cairo piece as well? (I do not have here David-Weill.

4. Perhaps some more elaborate woodwork from a Coptic church, since Butler, who visited the Geniza synagogue, still saw there the doves drinking water etc. and testified that they were in the Coptic style.

5. Perhaps even a Coptic church adjacent the synagogue, such as the Mu'allaqah or St. Sarjis?

6. The article "The Main Industries etc." from JESHO forms a

chapter in the volume. Any miniature showing people at work. But I do not know any. However, I should like to show some work of glass, silversmithery or any other of the industries mentioned there, beautiful pieces. I mention, e.g. that a bucket worth 76 dinars was given to a Jewish banker as a collateral and explain that such a high price indicates that this was like one of the pieces which we still admire in our museums.

7. Two textiles in color. As you remember, I speak about the infatuation with color. Naturally, the color has dimmed in the course of the centuries. Still. And silkwork, of course.

8. A ship. If possible, I should like to bring Ars Orientalis V(1963), fig. 29, the Hamiri discovered by you and published by Grabar, for there one sees, as in my texts that the rudder was so large that the two rudders could keep the ship upright, when drawn on land.

9. Perhaps a camel with loads, since I speak much about ship bales and camel loads. I found a lot of camels but no good loads.

10. A workshop. I saw only pharmacies. Your Ar. P. 87, and Grube's Kuhnelt 171. Any other workshop or masons working on a house?

11. Dinars and dirhams. Miles will provide these.

I cannot imagine that you will have time to write a detailed letter. Perhaps I could come on some Monday or Wednesday in December, after you have thought a little about the problem and we do the whole thing orally and with the material at hand?

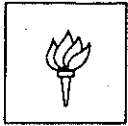
With many thanks in advance,

Cordially,

As ever,

S.D. Goitein

January 87

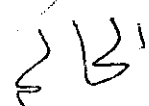

NEW YORK UNIVERSITY

Institute of Fine Arts

1 EAST 78TH STREET, NEW YORK, N.Y. 10021

AREA 212 988-5550

1. mosque

1. Scribe
2. Inscription. Jews alien
3. Crystal
4. Silver
5. Colorful textile
6. Ship
7. Camel with loads
8. People walking. Bread

Mon Dory Miner, Thomas Arnold
above steel upper
black and white Plate 9 upper part
Walkers Art gallery Baltimore Md. above wheels
Charles & Center Streets

Treasures A Turkey

SMITHSONIAN INSTITUTION
FREER GALLERY OF ART

WASHINGTON 25, D. C.

AIR MAIL

September 28, 1955

My dear Goitein:

I was delighted with your letter written in Oxford on September 1. After I wrote you last I was not well, so I took some time off for a vacation from which I have only just now returned. I was very much interested in all you wrote and also in the information you gave me in answer to my many queries.

The question of the illustrations will not be an easy one but the results will be therefore all the more rewarding. I definitely think that you should illustrate your book with as much material as you can, not only because I am interested in the arts but because I know that everybody will be greatly helped by good and informative illustrations and the book will therefore make a greater impression.

I have never seen brass vessels produced in India in the 11-12th centuries, let alone by Jewish workmen from the Yemen. Perhaps old Dr. Lionel Barnett of the British Museum could help you. Since hardly any excavations have been undertaken in the Yemen our knowledge of its art in the Middle Ages is very spotty. The main products of which we know but which may have no bearing on your subject are a very characteristic type of textile weaving of the 9th and early 10th centuries with one of the most involved and complicated type of Kufic writing ever evolved; and then ^{of} a much later period brass vessels and enameled glass vessels made for members of the Rasulid dynasty but executed in Mamluk style. The glass vessels were definitely made in Egypt for export and perhaps also the brasses. You mention gold and silver ornaments but you do not say from which country or century so I am awaiting a more specific list of desiderata which might give me a clue for material which at the moment escapes me. For metalwork D. S. Rice, who should be back in London by October 1, could possibly give you some information because over the years he has made a very extensive study of all forms of Muslim metalwork. As to the Hebrew manuscript from Yemen in Ayyubid, a young American scholar, Karl Katz, might have some material since he has studied that question for his thesis. I think he is just now a fellow of the American School of Oriental Research in Israel, so you may be able to see him.

The most specific information I can give you is for the illustrations of ships. It may be difficult to get some of the 12th century, but there are certainly a good many pictures of sea-faring vessels extant from the first half of the 13th century. Perhaps the finest is from a manuscript of Hariri's Maqamat of about 1230-40 in the Asiatic Museum of the Academy of Sciences in Leningrad (see P. W. Schulz, Persische-islamische Miniatur-Malerei, vol. 2, Pl. 7, especially 7B). This represents a vessel from Iraq. The same text has also been illustrated in several manuscripts in the British Museum which you can easily inspect. A miniature of one of the manuscripts by a Damascus artist has been published by L. A. Mayer in Ars Islamica, vol. 9, p. 168, while the three other manuscripts have been dealt with by H. Buchthal in the Burlington Magazine, vol. 77 (1940), pp. 144-52. You have to be careful because some of

these manuscripts were re-painted at later times and even disfigured. Very fine manuscripts of the same text are also in the Bibliothèque Nationale, namely: Arabe 5847, dated 634 (1237), written and painted by Yahyā b. Maḥmūd al-Wasītī, probably in Baghdad; Fol. 121, Boat landed at Island in Indian Ocean (39 maqāma); Fol. (?), sailing boat (both illustrated in color in Verve I, No. 3 (p. 18)); and Arabe 6094, dated 619 (1222-23), fol. 68, Sailing boat on Euphrates (22 maqāma), probably by a Syrian painter. There are also Mamluk paintings of ship scenes in this text but they are of the 14th century. If they should be of interest to you I could give you that in another letter.

It is quite possible that I could get you a print of the Leningrad miniature because there used to be some negatives of this in Berlin and if you are interested I could make inquiries.

When I saw you at Walzer's house you asked me for literature on mats. The ~~best~~ article on this is by M. S. Dimand, Two Abbasid Straw Mats Made in Palestine, Bulletin of the Metropolitan Museum of Art, N.S. vol. 1, No. 1 (Summer, 1942), pp. 76-79. One of the two mats dealt with in this article, where also all the earlier and pertinent literature is shortly discussed, is in the Metropolitan Museum, the other in the Benaki Museum in Athens. The first has only non-historical inscriptions which, to judge from the Kūfic, seem to be from the first half of the 10th century. It is stated on the Benaki piece, however, that it was made in a private factory (Ṭirāz al-Khāṣṣa) in Tiberias about the same time. At that time you asked me also about a word יָזָר iwar, which either you or I thought to be a dado and which occurred in the Geniza material. If this word actually means dado, it could come from īzar, which means a dado against which one leans. You will find a note about it in the Chahar Maḡaleh, tr. by E. G. Browne (Gibb, New Ser. X 1, 2), p. 22, note 3. It also occurs in H. Ritter, J. Ruska, F. Sarre and R. Winderlich, Orientalische Steinbücher und Persische Fayencetechnik, Istanbul, 1935, p. 26, line 14 in both right and left columns, and p. 43, line 5 and footnote 1. If that should be the case one would have to think that there is a misspelling or misreading of waw for ṣayin. I can, however, make no suggestions about shatt, pl. shūtūt.

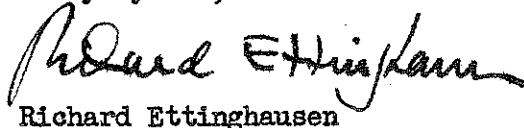
I stopped after having written the above and this gave me a chance to think about certain aspects and to mull over the problems which you have raised. So if you do not mind reading megillah at this season of the year I would like to point to a few more places which may possibly be of some interest to you. First, there is a book which contains all types of gold and silver jewelry made in North Africa--Morocco, Algeria, Tunisia and Tripolitania--with pictures of the objects, the Arabic terms and descriptions. Some of these are for the Jewish service and others are amulets, but it is of course possible that a great many, even most, are actually the products of Jewish craftsmen in North Africa, since I understand that Jews there specialize in this craft. It may therefore come in quite handy. It is: Paul Eudel, Dictionnaire des Bijoux de L'Afrique du Nord, Bibliothèque D'Archéologie Africaine, Publiée sous les Auspices du Ministère de l'Instruction Publique et Des Beaux-Arts, Paris, 1906. More ancient types of gold and silver jewelry found in Tunisia and possibly of the Fatimid period are discussed and illustrated in Georges Marcais & Louis Poinssot, Objets Kairouanais, IXe au XIIIe Siècle, Notes & Documents XI, Fasc. 2, Direction des Antiquités et Arts, Tunis, 1952, pp. 469-93 and plates 68 and 69. Furthermore, it might interest you, although you probably know it, that the Ayyūbid Malik

(+647/1249)
Ayyūb Ṣāliḥ called himself the King of Two Continents (that is, Africa and Asia) and of the Two Seas (The Mediterranean and The Red Sea), the King of India, Sind and the Yemen, the King of San'ā' Zabīd and Aden.
ملك البحر والبر والبحرين ملك الهند والسند واليمن ملك صناد وزبيد وعدن
(See G. Wiet, Catalogue Général du Musée Arabe du Caire, Objets en Cuivre, Le Caire, 1932, p. 39). Finally, I have found one actual object made in San'ā', apparently in the middle of the 14th century. This particular box is in the Museum of Islamic Art and is discussed and illustrated in the book by Wiet just referred to, pp. 78 and 79 and plate 64. Wiet speaks of a pen-box in the same style as this box which then belonged to Dr. Ali Pasha Ibrahim and which was possibly made for the son of the man mentioned on the Cairo box. Wiet knew of no other objects besides these made in San'ā'. This is about all I can say today and I hope that reading all this was not wasting your time.

I am ashamed to say that I have not seen your articles in Speculum, April 1954, and Studia Islamica III because there is no oriental reading-room in the Library of Congress where one can just go and look at journals. If you still have reprints I would of course appreciate them immensely. It was also very kind of you to offer me one of your Portrait of a Yemenite Weavers' Village.

With every good wish, and hoping to hear from you again,

Always yours,

Richard Ettinghausen

Prof. S. D. Goitein
c/o Friends of the Hebrew University
237 Baker Street
London, N. W. 1, England

EB

שֶׁל הַתֵּבָר

שוקין העין יצאם היענים ער במאוואם

של התנ"ך

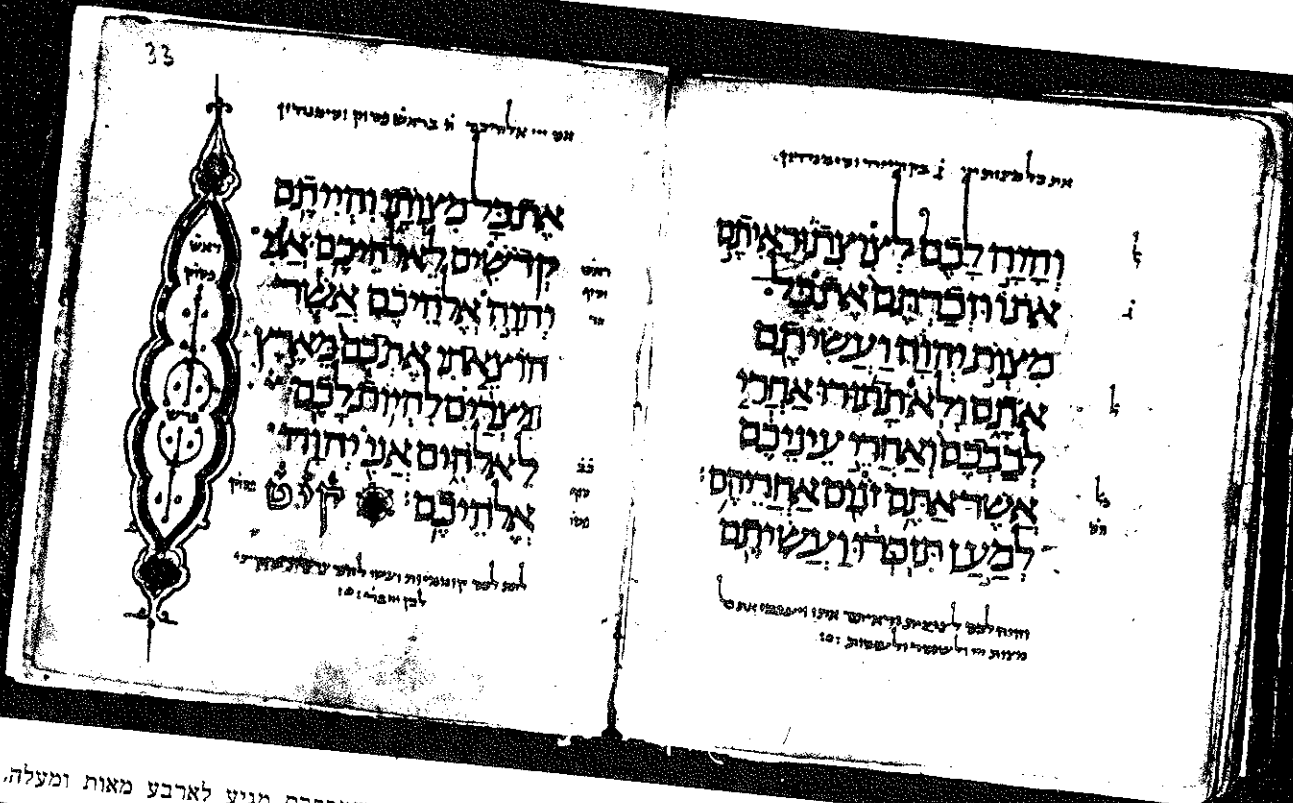
המלך המשיח
המלך המשיח

באוסף כתבי-היד של בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי
מצוי מספר לא רב של כתבי-יד עתיקים של התנ"ך. אחדים
מהם הם של התנ"ך כולו ויודעים בשם "כתר" או "מקדשיה".
אחרים הם כתבי-יד של חלקי תנ"ך (חומש או נביאים
ראשונים). של ספרים בודדים, כתבי-יד קדום של פרשת
שלח לך' כתוב בנוי ובהידור רב, קטעי ספרים וכן דפים
בודדים. מבחינת ארץ המוצא רוב כתבי-היד הם מספרד
ומתימן ומיעוטם מן המזרח ומאשכנז.

אין בבית־הספרים אף כתב־יד העשוי להשתוות בעתיקותו ובחשיבותו לכתבי־יד הידועים של התנ"ך המשקפים בצורה הנאמנה ביותר את המסורה הידועה כמסורת בן־אשר, והם: כתב־יד קהיר שנכתב בטבריה על־ידי משה בן־אשר בשנת 895 והמצוי עד היום בבית־הכנסת הקראי בקהיר; כתב־יד בריטיש מוזיאום 4445; כתב־יד לנינגרד שנכתב בשנת 1008/09 על־ידי הסופר שמואל בן יעקב על־פי כתבי־יד שיצאו מתחת ידיו של אהרן בן משה בן אשר; כתב־יד ארם צובא, שנכתב על־ידי הסופר שלמה בן בויאעא במחצית הראשונה של המאה ה־10 (עתה בירושלים).

סיבות אובייקטיביות גרמו לכך, שרוב רובם של כתבי-היד של התנ"ך נתרכזו בספריות העתיקות והגדולות של ארצות אירופה. כאשר התחיל בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי פוסע את פסיעותיו הראשונות בתחום איסוף כתבי-היד, סמוך לפתיחת האוניברסיטה העברית בשנות ה-20, כבר היו רוב כתבי-היד החשובים של התנ"ך גנוזים בספריות החשובות של רומא, פארמה, פאריז, לונדון, אוכספורד, קמברידג', לידן, ברלין, לייפציג, מינכן, המבורג, וינה, בודפשט, פטרבורג, גוטינברג ועוד. רק כתבי-יד מעטים נותרו ברשותם של בתי-כנסת רבניים או קראיים בארצות המזרח וכתבי-יד בודדים היו ברשות אספנים פרטיים. מאלה, בעיקר, נבנה אוסף

ראש וראשון בין כתיב־היר של התנ"ך שבבית־הספרים הוא "כתר" גדול ומהודר על קלף שנכתב וקושט בספרד בשנת ה'ך (1260). הכתר נרכש על ידי בית־הספרים בשנת תשכ"ב — בעזרתם הפעילה של הנשיא המנוח יצחק בן־צבי ז"ל, פרופ' בנימין מזר ובסיועם של "קרן התרבות ישראל־אמריקה" ומר נ. ז. ויליאמס מירושלים — ממוכר־ספרים ידוע בארצות־הברית, שקנה אותו זמן מה קודם לכן במכירה

הפרשיות והסדרים, שמספרם מגיע לארבע מאות ומעלה, וגם הם עשויים בסגנון ספרדי-מאורי ומעידים על מוצא הכתב מספרד.

מבחינת הכתיב המלא והחסר דומה כתב-היד לכתב-יד ארם צובא, ושונה כמותו מכתב-יד לנינגרד, מבחינת הניקוד, הטעמים והמסורה לא נחקר עדיין הכתב, אבל על כמה תופעות אופייניות העיר ד"ר יואל במאמרו הנ"ל. גם לעניין של חלוקת התורה לפי מחזור של שלוש שנים, שהיה נהוג בארץ-ישראל, יש חידוש גדול בכתב. במקום שתי המערכות הידועות של קס"ז סדרים ושל קנ"ד סדרים, מביא הכתב שלנו מערכה שלישית בת קמ"א סדרים, שלא היתה ידועה ממקור אחר.

כתב-היד נשמר בצורה מצויינת. כריכתו המקורית (עץ ועור), צורת כתיבתו וקישוטיו משווים לו ערך מיוחד כמוצג מוזיאלי של תרבות הספר של עם ישראל בימי-הביניים.

פרשת שלח-לך

כתב-יד קטן, מהודר מאד, של פרשת שלח-לך (בספר במדבר) על קלף הוא כתב-היד המקראי העתיק ביותר שבגנוזי בית-הספרים. על הסופר וזמן כתיבתו נאמר בקולופון: "אני יצחק בן אברהם הלוי כתבתי ונקדתי ומסרתי [משמע כתבתי מסורה גדולה ומסורה קטנה] בעזרת שדי אלף תי"ח לשטרות". בצד הקולופון בגליון רשם בזמן מאוחר יותר אחד מבעלי כתב-היד: "על פי שנת היצירה ארבעה אלפים ושמונה מאות וששה ליצירה, ד' תתס"ו" היא שנת 1106. מקום כתיבת כתב-היד לא צויין, אבל צורת האותיות וסגנון הקישוט

פומבית בלונדון. לאחר שהכתר הגיע לבית-הספרים נתברר, שזהו הכתר שהיה בבית-הכנסת של ה' חושבאשא אלענאבי בדמשק ושאותו הזכירו במאמריהם א. א. הרכבי בשנת תרמ"ו (חדשים גם ישנים, כרך א' מס' 1 עמ' 5) ואבינעם ילין ("על הכתרים בדמשק", מורח ומערב א' חוב' א', ירושלים תרמ"ט). הכתר גדול הממדים מכיל 428 דפים בתבנית פוליו גדול (26:30 ס"מ).

הטכסט כתוב בשלושה טורים לעמוד (פרט לספרי אמ"ת הכתובים בשני טורים). האותיות, הטעמים, הניקוד והמסורה כתובים כולם בכתב סופר אמן ברור ונאה. על הסופר וזמן הכתיבה למדים אנו מן הקולופון: "אני מנחם ב"ר אברהם ו' / מאלך נ"ע כתבתי אלו / עשרים וארבעה אל היקר / הנכבד השם הטוב הנחמד / ר' יצחק בן כבוד החכם / הנכון המבין המשכיל ר' / אברהם שצ"ו / חדאד וסיימתיים ביום / שני שבעה עשר יום לירח / אדר שנת חמשת אלפים / ועשרים לכריאת העולם".

המקום שבו נכתב כתב-היד לא צויין בקולופון. לאחר חקירה מפורטת ומדוקדקת קבע ד"ר י. יואל במאמר הנותן תיאור מפורט של כתב-היד (קריית-ספר, כרך ל"ח, עמ' 122—132), שמוצא כתב-היד הוא מספרד ולא מדמשק או ממצריים (כפי שסברו אחדים), אף שיש בו סימנים מסויימים אופייניים לכתב-יד מזרחיים. לא מן הנמנע, שהוא נכתב בשביל אחת המשפחות המיוחסות שבטולידו.

כמה מדפי הכתב מצויירים בעיטורים צבעוניים שקוויהם הם שילוב של קו וכתב זעיר, ויוצרים צירופי צורות גיאומטריות או פרחים מסוגננים בסגנון מזרחי או מאורי. ציורים קטנים מפוררים לרוב בכתר כולו ליד התחלות

מימין: דף מתוך כתביד של
פרשת "שלח לך" משנת ד'
תתס"ו (1106).

משמאל: דף מתוך כתביד
של נביאים ראשונים ואחרונים
נים, שנכתב בעזרת בספרד ב'
מאה ה"ד.

סדר ספרי הכתובים שבכתר זה שונה במקצת מן הסדר המקובל ודומה לסדר שבכתביד קהיר. על הסופר זמן הכתיבה למדים אנו מן הקולופון: «אני משה בר מנחם דאלבורנש זלה"ה כתבתי ומסרתי זה הספר [הנקרא] מקדשיה לנכבד מרדכי ב"ר יצחק זלה"ה המכונה דוראן דשפונין גר"ו וסיימתי בירח סיון שנת שמונים ושתיים [לפרט] האלף הששי המקום יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות אמן. וקיים בו מקרא שכתו לא ימוש ספר התורה הזה מפני והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל. חזק אמן סלה» אין ספק שהכתר (המקדשיה) נכתב בספרד אף שמקום הכתיבה לא נתפרש בו. לדעת יצחק בן-צבי, שתיאר את הכתר הזה וכתרים אחרים (י. בן-צבי: מקדשיה הירושלמי וכתרי התורה שבבתי-הכנסת הקראיים בקושטא ובמצרים, קרית-ספר, כרך ל"ב, תשי"ז, עמ' 366—374), ברור הדבר, שתנ"ך זה נכתב על ידי יהודי רבני לצורך יהודי רבני. הוא הובא בשעתו על ידי מגורשי ספרד לטורקיה ובמשך הזמן נמסר לעדה הקראית בדמשק, ומדמשק הובא לירושלים במאה ה"ח.

ענייני הניקוד והמסורה ב"מקדשיה" עדיין צריכים עיון וחקירה.

מעבר לדף: דף מתוך כתביד של החומש מתימן משנת ה' שס"ח (1508), הכתוב לפי מסורת כתיבת הכתרים. דף מתוך כתביד של התנ"ך השלם משנת ה' ק"א (1341) שנכתב בסרגוסה, ספרד.

מעידים על מוצאו מן המזרח, אולי ממצריים. על הסופר אין אנו יודעים דבר חוץ משמו. אבל מכתבתו ברור שהיה סופר אמן בקי היטב במלאכתו ובעל חוש ליופי וצורה. הפרשה מנוקדת ומוטעמת ומסביב לפנים ניתנות מסורה גדולה (מעל לטכסט ומתחתיו) ומסורה קטנה (בצד). חנוך ילון שבדק את כתב-היד ותיארו (קרית-ספר, כרך ל', תשט"ו, עמ' 257—263) מציין, שבהשוואה לכתביד לנינגרד מתברר שכתביד זה כתוב רובו ככולו על פי דרך בן-נפתלי. עובדה זו ועובדות אחרות נותנות לכתביד זה מעמד של חשיבות מיוחדת בחקר תולדות המסורה והדקדוק. א. טולין מווישניגטון, שנדב את פרשת שלח-לך לבית-הספרים, העשיר את אוסף כתבי-היד במוצג, שהוא עד עתה הקודקס העברי המתוארך העתיק ביותר, ומן היפים ביותר מבחינת הצורה, שברשות בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

„מקדשיה" מספרד משנת ה' פ"ב

בבית-הכנסת הקראי בירושלים העתיקה היה שמור עד למלחמת השחרור כתר גדול (33: 27 ס"מ, 503 עמ'), שנכתב בספרד בשנת ה' פ"ב (1322). בימי מלחמת העצמאות נחרב בית-הכנסת על-ידי הערבים, והכתר (הקרוי בקולופון בשם „מקדשיה") נשדד ונמכר לסוחר-עתיקות בשבדיה. בהשתדלותו של הנשיא המנוח יצחק בן-צבי, נרכש כתב-היד מידי סוחר-העתיקות והובא לבית הספרים. כתב-היד המכונה בשני כרכים ומכיל את התנ"ך בשלמותו, כתוב על קלף בשני טורים, בכתב מהודר בניקוד ובטעמים, והוא מוקף מסורה הכתובה בכתב זעיר, לעתים בצורת קישוטים גיאומטריים שונים.

Handwritten text at the top of the page, likely a preface or introductory section, written in a cursive script.

Vertical text on the left margin, possibly a commentary or a list of items, written in a cursive script.

Main body of text, first section, consisting of several lines of handwritten text in a cursive script.

Main body of text, second section, consisting of several lines of handwritten text in a cursive script.

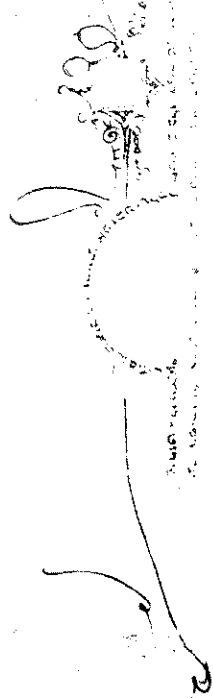
Handwritten text at the bottom of the page, likely a conclusion or a final note, written in a cursive script.

דברי

ירמיהו
בן חלקיהו
מנהנהנע
אשר
בענות
בארץ

בנימן אשר היה דברי יהוה אליו בנימי
יאשיהובן אמון מלך יהודה בשלש
עשרה שנה למלכו ויהי בנימי יהוויקים
בן יאשיהו מלך יהודה עדתם עשרת
עשרה שנה לצדקיהובן יאשיהו מלך
יהודה עד גלות ירושלם בחורשה חמש
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר בטום אצרך בבטן ידעתך
ובטום תצא מרחם הקדשתך נביא
לגוים נתתיך ואמר אהה אדני יהוה
הנה לא ידעת דבר כי נועד אנכי
ויאמר יהוה אלי אל תאמר מער
אנכי כי על כל אשר אטלךך תלך ואת
כל אשר אצרך תדבר אל תירא מפני
כי אתך אני להצילך נאם יהוה וישאח
יהוה את ידיו וינע על פי ויאמר יהוה
אלי הנה נתתי דברי בפיך ראה הקדשתך
היום הזה עלי הגוים ועל הממלכות לנשט
ולנתץ ולהאביר ולהרוס לבנות ולנטע
ויהי דברי יהוה
אלי לאמר מה אתה ראה ירמיהו
ואמר מקל שקד אעראה ויאמר
יהוה אלי היטבת לראות כי שקד אני
על דברי לעשות ויהי
דבר יהוה אלי שכת לאמר מה אתה

ראה ואמר סירנפוח אני לאה ופניו
מפני צפונה ויאמר יהוה אלי מצפון
תפתח הרעה על כל ישיבי הארץ כי
הנני קרא לכל משפחת ממלכת צפונה
נאם יהוה וכלאו ותננו איש כסאו פתח
שערי ירושלם ועל כל חומתה סביב
ועל כל ערי יהודה ודברתי משפכי
אתם על כל יעתם אשר עזבוני ויקטחו
לאלהים אחרים וישתחוו למעשר
ידיהם ואתה תאזור מתוך וקמרת
ודבות אלהם אתכל אשר אנכי אצרך
אל תחת מפניהם פן אחתך לפניהם
ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר
ולעמוד ברזל ולחמת נחשת על כל
הארץ למלכי יהודה לשריה לכהנה
ולעם הארץ ונלחמו אליך ולא יכלו
לך כי אתך אני נאם יהוה להצילך
ויהי דברי יהוה אלי
לעמר הלך וקראת באני ירושלם
לאמר טהאמר יהוה זכרת לך חסד
עניך אדבת כלולתך לכתך אחרי
במדבר בארץ לא זרועה קדש ישראל
להוה ראשית תבואתה כל אכלו ויאשמו
ועתה תנא אלהים טהם יהוה
שמעו דבר יהוה בתי יעקב וכל מחזקות
בית ישראל כה אמר יהוה מה מצאו
אנתיכם על כל דחקי מעלי וילכו
אחרי ההבל ויהבלו ולא אמרו איה
יהוה המעלה אתם מארץ מצרים
המוליך אתכם במדבר בארץ עזרה
ושוחה ארץ ציה וכל מחזקות לא

והיה דבר יהוה אלי
לאמר מה אתה ראה ירמיהו
ואמר מקל שקד אעראה ויאמר
יהוה אלי היטבת לראות כי שקד אני
על דברי לעשות ויהי
דבר יהוה אלי שכת לאמר מה אתה
ראה ואמר סירנפוח אני לאה ופניו
מפני צפונה ויאמר יהוה אלי מצפון
תפתח הרעה על כל ישיבי הארץ כי
הנני קרא לכל משפחת ממלכת צפונה
נאם יהוה וכלאו ותננו איש כסאו פתח
שערי ירושלם ועל כל חומתה סביב
ועל כל ערי יהודה ודברתי משפכי
אתם על כל יעתם אשר עזבוני ויקטחו
לאלהים אחרים וישתחוו למעשר
ידיהם ואתה תאזור מתוך וקמרת
ודבות אלהם אתכל אשר אנכי אצרך
אל תחת מפניהם פן אחתך לפניהם
ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר
ולעמוד ברזל ולחמת נחשת על כל
הארץ למלכי יהודה לשריה לכהנה
ולעם הארץ ונלחמו אליך ולא יכלו
לך כי אתך אני נאם יהוה להצילך
ויהי דברי יהוה אלי
לעמר הלך וקראת באני ירושלם
לאמר טהאמר יהוה זכרת לך חסד
עניך אדבת כלולתך לכתך אחרי
במדבר בארץ לא זרועה קדש ישראל
להוה ראשית תבואתה כל אכלו ויאשמו
ועתה תנא אלהים טהם יהוה
שמעו דבר יהוה בתי יעקב וכל מחזקות
בית ישראל כה אמר יהוה מה מצאו
אנתיכם על כל דחקי מעלי וילכו
אחרי ההבל ויהבלו ולא אמרו איה
יהוה המעלה אתם מארץ מצרים
המוליך אתכם במדבר בארץ עזרה
ושוחה ארץ ציה וכל מחזקות לא

כתב-יד מהודר על קלף (בגודל אוקטבו) של התנ"ך השלם משנת ק"א, שהיה בזמנו רכושו של ד"ר ישועה שאמי ז"ל מירושלים, נמסר לבית-הספרים במתנה על ידי שתי בנותיו. רבים בכתב-היד עיטורים צבעוניים בתיבות פתיחה ומסביב להן, במיוחד בספר תהילים. שלא כבכתב-היד האחרים

ד"ר מרדכי נדב

מספרד, אין בו מסורה גדולה בכלל, ומסורה קטנה רק עד פרשת וישב, ואילו מעל לטכסט ומתחתיו ניתן במקום המסורה הגדולה כרגיל ספר השרשים לרד"ק, לעתים בצורות גיאומטריות שונות.

על הסופר, זמן-הכתיבה ומקום-הכתיבה למדים אנו מן הקולופון: "נשלם תהלה לאל עולם בחדש שבט שנת חמשת אלפים ומאה ואחת לבריאת עולם למנייננו [ה'ק"א — 1341] במדינת סרקסטה וכתבתיו לעצמי אני עזרא בר' משה נר"ו בן אלעזר המקום יזכני ולזרע להגות ולקיים מה שכתוב בו ויקיים בנו מקרא שכתוב לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל".

סדר הספרים של נביאים אחרונים ושל כתובים הוא כסדר הנמסר בבבא בתרא: ירמיהו, יחזקאל, ישעיהו, תרי"עשר, רות, תהילים, איוב, משלי, קהלת, שיר השירים, איכה, דניאל, אסתר, עזרא נחמיה דברי הימים.

מבחינת הניקוד יש בו בכתב-היד גם מדרכי בן-אשר וגם מדרכי בן-נפתלי, וכן יש בו דברים שאינם לא בב"א ולא בב"נ וניתן ללמוד מזה שהסופר העתיק מספר או מספרים שדרכי מסורותיהם שונות משלהם, אך עתיקות גם הן, (השווה חנוך ילון: תורה, נביאים וכתובים, כתב-יד ירושלים, קרית-ספר, כרך ל"ב, תשי"ז, עמ' 97—111).

נביאים ראשונים מספרד מאה י"ד

בשנה הנוכחית נוסף לאוסף כתב-היד של התנ"ך כתב-יד נאה על קלף של ספרי נביאים ראשונים ואחרונים, שנרכש מאת מוכר ספרים בלונדון. כתב-היד כולל את כל ספרי הנביאים, כתובים בשני טורים, עם טעמים, ניקוד ומסורה ולאחריהם רשימות הסדרים של ספרי הנביאים בתוך מסגרות מעוטרות צבעוניות. כתב היד הזה, החסר משהו בסופו,

מעשיר ומשלים בצורה נאה את קבוצת כתב-היד הספרדיים של התנ"ך בבית הספרים. אף שכת"י חסר קולופון, הרי ניתן ללמוד מצורת האותיות, הדיו, דרך כתיבת המסורה (חלקה בצורת עיטורים גיאומטריים) ושאר סימנים פליאוגרפיים שמוצאו של כת"י מספרד, קרוב לוודאי מן המאה הי"ד. בסופי רוב ספרי תרי"עשר מצויים עיטורים צבעוניים קטנים. אך מבחינת צורתו החיצונית שונה כת"י הזה מכתב-היד הרגילים של התנ"ך, שכן רוחבו גדול מאורכו (גובהו) והוא דוגמה מיוחדת במינה, ואולי אף יוצאת דופן, של תרבות הספר שלנו.

חומש מתימן משנת א'תת"ט לשטרות

חומש מהודר על קלף, מתימן, נמסר לפני שנים אחדות לבית-הספרים למשמרת כפקדון. כתב-היד היה שייך בתימן לר' דוד בן יחיא ג'מיל מהעיר צעדה, שגוגן עליו והצילו במאמצים מרובים ובמסירות נפש. בנו שלום גמליאל מרחובות ואחיו ג'מיל בן יוסף ג'מיל הביאו את כתב-היד בעליית תימן בשנת תש"ט לישראל והם שהפקידוהו בבית-הספרים.

החומש נכתב אמנם בתאריך מאוחר יחסית — בשנת א'תת"ט לשטרות היא שנת שס"ח [1508] — אבל הוא נכתב לפי מיטב המסורת של כתיבת הכתרים בידי הסופר יהוסף בן בניה (ממשפחת הסופרים הידועה בניה). החומש כתוב בכתיבה תימנית גדולה והדורה עם ניקוד, טעמים, מסורה גדולה וקטנה. לפי האמור בסופו נכתב "הכל על תיקון הספר שהיה במצרים שהגיהו בן-אשר ודקדק בו שנים מרובות כמו שהעתיקו".

בראש החומש מצויים שני עמודים (מיפתח) מעוטרים בעיטורי דיו גיאומטריים עשויים מפסוקי מקרא כתובים בכתב זעיר בסגנון המקובל בכתב-יד קדומים של התנ"ך מספרד ומארצות המזרח. מיד לאחריהם באה מחברת התיג'אן, החיבור התימני המסכם את יסודות הדקדוק, הטעמים והמסורה המצורף כמבוא לתאג'ים (כתרי התורה) התימנים, ועוד שני מאמרים קטנים בענייני דקדוק. בדף 21 מתחיל נוסח החומש עצמו והוא מסתיים בדף 126. בסוף החומש מובא הפיוט הנאה "אמונה יוצרה אצלו אמנה" שהיו רגילים לכתוב בתימן בסופי התאג'ים ובו שילב הסופר יהוסף בן בניה את שמו ואת שם בית אביו. חומש זה הוא אחת הדוגמאות המשובחות של מסורת הכתיבה של ספרי התנ"ך. ענייני הניקוד והמסורה שבו עדיין טעונים בדיקה וחקירה.

הזכרנו רק את כתב-היד החשובים והבולטים של התנ"ך שבבית-הספרים. מלבד אלה מצויים בגנזי בית-הספרים עוד כתב-יד של התנ"ך כולו או של ספרים בודדים ואף חלקי ספרים מספרד, מאיטליה ובעיקר מתימן, אלא שאינם שלמים ואינם מצטיינים בצורתם החיצונית. אף בין אלה מצויים כתב-יד קדומים והניקוד והמסורה שבהם ראויים אף הם לתשומת לבו של חוקר התנ"ך. הקטלוג המודפס מאת ד"ר י. יואל וקטלוג-הכרטיסים של מחלקת כתב-היד העבריים מונים ומתארים אף את כתבי היד האלה.

מפני מה חרצו עובדי ומשליחן ערצות זרות וזמן ארצות זרות
להקים חוקי משנה ולהסיר תואנה ולהחזיק ישיבה ולחזק מעד חנה
מענה לבני עיר חנה ולחזק ישיבה ולחזק מעד חנה
זוהי משה דודי זה בעדך יעשר ויבחר ויחזק ויחזק
למך לך בבהלה בן לבן אשפס ^{and} יבן אשפס ויבן אשפס
לעני כהנא למך אשפס ויבן אשפס ויבן אשפס
לחזק מעד חנה ולחזק מעד חנה ולחזק מעד חנה
מנחם ענין אשפס ענין אשפס ענין אשפס
וייעל אשפס וקד אשפס ענין אשפס ענין אשפס
ומה אשפס ענין אשפס ענין אשפס ענין אשפס

AIR MAIL

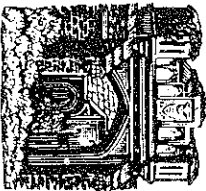
Princeton

University Press

AIR MAIL

PRINCETON, N.J. 08540 — RETURN POSTAGE GUARANTEED

Princeton
University Press

Princeton · New Jersey 08540

Professor S. D. Goitein
c/o Eilon Goitein
Herzog Street, 28
Jerusalem, ISRAEL

AIR MAIL

אברהם גליסין פ. פ. ר.

בברכה

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי

With the compliments of

THE JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY

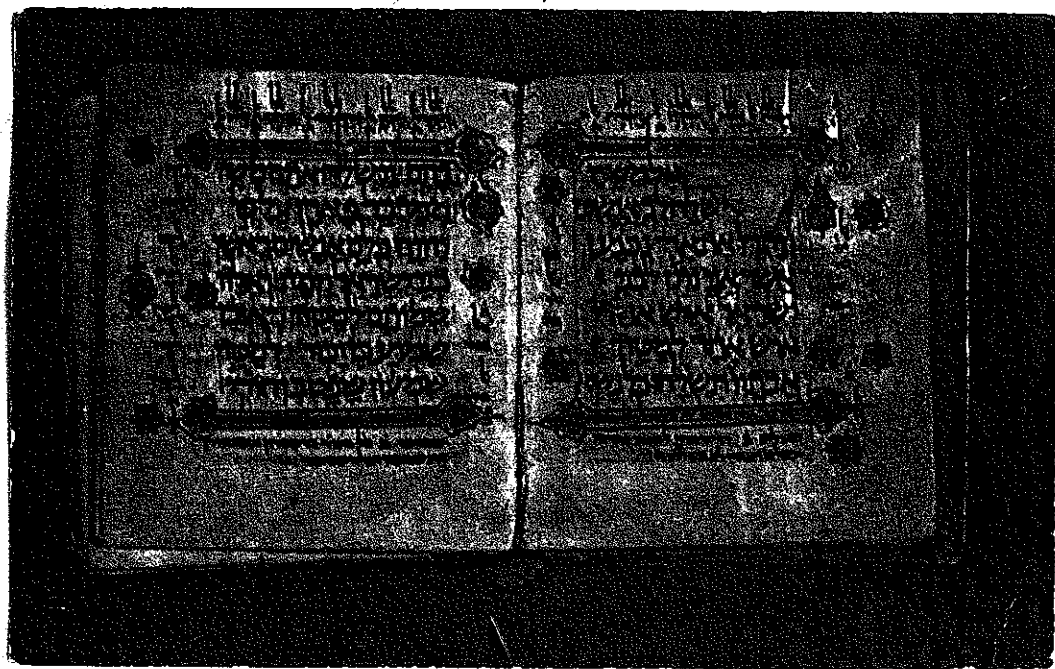
המזכיר הכללי של הספרייה

מזכיר הכללי של הספרייה

Jerusalem
P.O.B. 503

אברהם גליסין

ירושלים
ת.ד. 503

האוניברסיטה העברית בירושלים

פרשת שלח לך (במדבר י"ג-ט"ז), נכתב על קלף בשנת
1106 עם נקוד, טעמים ומסורה. כתב היד המקראי הקדום
ביותר שברשות בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

Prof. S.D. Coitain

6035 N 12 St.

Philadelphia Pa
19141

U.S.A.

לשכת וידוי

הדפוס, 22 ס"מ

1106

מסכת שבת

507

בית הספר

THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

SHELAH LEKHA (Numbers 13-15) with vowels,
accents and masora, written on parchment in
1106. The oldest Hebrew Biblical manuscript in
the Jewish National and University Library.

MADE IN ISRAEL

5254

מִיָּד הַיָּמִים הַזֵּה
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים

לְהַחֲזִיק בְּכָל הַיָּמִים
בְּכָל הַיָּמִים הַזֵּה

וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים

וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים
וְעַד הַיָּמִים הַבָּאִים